

UDK 811.163.4'367.634

Izvorni naučni rad

Miomir ABOVIĆ (Tivat)

Univerzitet Mediteran – Podgorica

abovicmiomir@t-com.me

O NEKIM ASPEKTIMA UPOTREBE I ZNAČENJA VEZNIKA *GDJE, IAKO (MADA) I JER*

U ovom radu bavićemo se određenim aspektima upotrebe veznika **gdje**, **iako (mada)** i **jer** koji dosad nisu izučavani u okviru montenegrizike/srbistike/kroatistike/bosnistike. U pitanju su konteksti i značenja za koje se može reći da nisu primarni kod upotrebe ovih veznika, ali se ipak prilično često sreću u jezičkoj upotrebi. Građu smo ekscerpirali iz tekstova svih funkcionalnih stilova B/CG /H/S jezika.

Ključne riječi: veznici, sintaksa, dopusnost, suprotnost, iako, gdje, jer, prostorno značenje, klauza, složena rečenica

U ovom radu pozabavićemo se veznicima **gdje**, **iako (mada)** i **jer** i klauzama njima uvedenim čiji određeni aspekti upotrebe (makar koliko je nama poznato) u našoj jezikoslovnoj literaturi ili nisu obrađivani ili su, više-manje, registrovani i obrađeni tek ovlaš. Stoga ga smatramo pokušajem potpunijavanja slike hipotaktičkih odnosa u savremenom književnom B/CG/H/S jeziku, kroz opis funkcionisanja određenih hipotaktičkih veznika u rečeničnim kontekstima koje čine određeni tipovi odnosa upravne i zavisne klauze. Primjere smo ekscerpirali iz tekstova svih funkcionalnih stilova, ali prije svega iz naučnog i novinarsko-publicističkog stila.

Prvi hipotaktički veznik čijim ćemo se određenim aspektima upotrebe pozabaviti je veznik **gdje**. Taj veznik jezikoslovna literatura notira kao veznik koji uvodi zavisne klauze različitih funkcionalnih odnosa u odnosu na upravnu klauzu – pominje se kao veznik izričnih, uzročnih (u vezi s kojima se upotreba toga veznika markira kao arhaična), u nekim gramatikama mjesnih i, konačno, relativnih rečenica. Upravo za ove posljednje od pobrojanih i vezana je upotreba veznika **gdje** o kojoj ćemo ovde govoriti.

O upotrebi veznika **gdje** u relativnim rečenicama najopširnije govori S. Kordić u svojoj monografiji „Relativna rečenica“. Ona najprije sve vremen-

ske, mjesne i načinske rečenice podvodi pod relativne rečenice, i to argumentuje činjenicom da „... odnosnost relativne rečenice, s jedne strane, i njezina priložnost, atributnost, subjektnost itd., sa druge strane, nisu pojmovi iste razine. Odnosnost je nad-pojam, zasnovan na semantičkim i formalnim kriterijima, dok je priložnost, atributnost, subjektnost rečenice pod-pojam, zasnovan na funkcionalnim kriterijima“ (Kordić, 1995: 231). Kad je u pitanju upotreba leksičke jedinice **gdje** u relativnoj rečenici, Kordić razlikuje priložni relativizator **gdje**, s jedne strane (Kordić, 1995: 235), i veznički relativizator **gdje**, sa druge (Kordić, 1995: 255). Razliku između priložnog relativizatora i vezničkog relativizatora **gdje** autorka određuje na bazi sljedećeg kriterijuma: kad antecedent ima u relativnoj rečenici funkciju priložne oznake mjesta, onda je **gdje** priložni relativizator (Kordić, 1995: 235), a kad **gdje** ima funkciju veznika, ali ne i sintaktičku funkciju unutar relativne rečenice, tada je **gdje** veznički relativizator (Kordić, 1995: 255). Kad je u pitanju razlika između upotrebe relativizatora **koji** i priložnog relativizatora **gdje**, nju S. Kordić određuje ovako: „Koji će se od ta dva moguća relativizatora upotrijebiti zavisi o tome da li se želi istaći osnovno značenje relativne rečenice ili njezino dodatno značenje. Ako se želi istaći osnovno, predmetno-poistovjećujuće značenje, upotrijebit će se relativizator **koji**. Ako se želi istaći dodatno, mjesno značenje, upotrijebit će se relativizator **gdje**“ (Kordić, 1995: 235).

Kod relativnih rečenica čiji je antecedent imenica određene vrste prostornog značenja upotreba priložnog relativizatora **gdje** u funkciji koju mu u gore navedenom citatu pripisuje S. Kordić sasvim je uobičajena u savremenom B/CG/H/S jeziku, i to gotovo da i nije potrebno dokazivati. Navodimo tek nekoliko primjera: ... *što bi, naravno, uvelo malu pravopisnupometnju, naročito u onoj državnojsredini gde je carevala srpskoslovenska ortografska-tradicija...* (S. Vukomanović, *Srpski jezik i njegov razvoj*, 69)

Bio sam blizu mjesta gdje su mi prijatelji izginali... (Dž. Barns, *Floborova papiga*, 13)

Poznati antiglobalista odbio je da nastupi u dvorani Pionir, gde je prvobitno bio zakazan koncert... (Danas, 14. 9. 2013, 2)

Upotrebu vezničkog relativizatora **gdje** za koji je bitno, kako smo rekli, da ima „... funkciju veznika, ali ne i sintaktičku funkciju unutar relativne rečenice“ (Kordić, 1995: 225) S. Kordić ilustruje sljedećim primjerom: „*Ima još kojekakvih potankosti, kao dočekivanje Stadlerovaca, veliki trošak grada Zagreba za doček Bečana, gdje je određeno 25.000K, dok isti Zagreb nema za Družbu Ćirila i Metoda ni 1000K*“ (Kordić, 1995: 225). Ona dalje navodi da „... **gdje** u navedenom primjeru može biti zamijenjeno relativizatorom **koji**, ali koji bi osim funkcija veznika vršio unutar tih rečenica funkciju prijedložnog objekta“ (Kordić, 1995: 256). U literaturi se, kaže S. Kordić „... prven-

stveno... **gdje** i **kako** razmatraju kao veznici kad nadređena rečenica sadrži glagol opažanja“ (Kordić, 1995: 257). Posebnost takvih rečenica je u njihovoj dvostrukoj sintaktičkoj vezi „... – povezane su i s glagolom nadređene rečenice i s imeničkim antecedentom, pa su stoga ujedno i objektne (izrične) i atributne (relativne)“ (Kordić, 1995: 257). Međutim, već u tekstu same njene monografije javljaju se primjeri poput sljedećeg koji se ne uklapaju, barem ne u tvrdnju da se **gdje** prvenstveno javlja kao veznik kad nadređena rečenica sadrži glagol opažanja: „U ovim primjerima **gdje** i **kako** mogu biti zamijenjeni i nesklonjivim, vezničkim relativizatorom **što** (u primjeru 78, **gdje** se radi o funkciji prijedložnog objekta, taj relativizator bi ipak bio teže prihvatljiv“ (S. Kordić, *Relativna rečenica*, 256). Evo još tri slična primjera: *beziznimno je pripisivanje kopulativno-pridjevnoga značenja tim rečenicama moguće samo sa subjektivno-pragmatičkoga poimanja vršitelja radnje* **gdje** je vrijeme... *komunikacijski ikognitivno teško spoznatljivo...* (B. Belaj, *Pasivna rečenica*, 31), ... *Semantika je ustrojstvo... konvencionalizirano konceptualno ustrojstvo* **gdje** se pod konceptualnim ustrojem misli na neprekidni tijek ljudskog... *znanja...* (B. Belaj, *Pasivna rečenica*, 9), ... *Tome u prilog ide i činjenica da imenska leksema ima pluralni oblik, npr. ... Sandalj se za to vreme povukao u planine i čeka razvoj događaja* (Ćorović, 290), *gde* se ne precizira o kojem konkretnom brdu ili planini se radi... (N. Arsenijević, *Akuzativ s predlogom u savremenom srpskom jeziku*, 1, 2, 156). Moramo primijetiti da je u povlačenju razlike između priložnog relativizatora **gdje**, s jedne strane, i vezničkog relativizatora **gdje**, s druge, S. Kordić unekoliko nedosljedna i nedorečena, i to u dva pravca. Najprije, sporan je njen odnos prema pojmu funkcije u formulisanju kriterijuma za izdvajanje vezničkog relativizatora **gdje**. Jer, iz stava da je **gdje** priložni relativizator kad antecedent ima u relativnoj rečenici funkciju priložne oznake mjesta, a da je veznik kad nema sintaktičku funkciju unutar relativne rečenice nužno proizlazi zaključak da Kordić pojam gramatičke funkcije u datom slučaju reducira na funkciju priložne oznake (mjesta). Međutim, već za primjer koji ona navodi ne može se reći da antecedent nema funkciju u okviru relativne rečenice, samo što ta funkcija nije funkcija priložne odredbe mjesta. Pojam funkcije definiše se „... как способность языковых элементов (конструкций, группировок элементов и др.) или языковой системы в целом к выполнению того или иного назначения“ (Шелякин, 2001: 10). U zavisnosti od prirode tog naznačenja, kad su u pitanju rečenični konstituenti, sintaktička nauka razlikuje odredbe koje se definišu kao „... konstituenti kojima se pruža dodatna, i zato neobavezna, informacija o mestu, vremenu, načinu, uzroku, cilju i sl. realizovanja situacije označene rečenicom“ (Stanojčić, Popović, 2008: 232) i dopune, konstituente koje je neophodno izreći da bi data klauza bila informativno cjelovita. Stoga se, u primjeru koji navodi

S. Kordić te u primjeru iz njene monografije koji smo naveli ne može reći da **gdje** nema sintaktičku funkciju unutar relativne rečenice, nego samo da nema funkciju priložne odredbe (mjesta). Takvih primjera može se navesti još: *Većina Bošnjaka... koriste naziv Bosnian / Croatian ili naziv Ser-Bo-Croatian, gdje ovakvo pisanje otvara mesto za bošnjačku komponentu. (Danas, Nedelja, 31. 8. 2013, 12),... Glavni inspektorat američkog državnog sekretara je nedavno poslao internidokument... pod naslovom „Balkanska jezička problematika“, gdje se posle posete američkih ambasada u Srbiji, Hrvatskoj, Crnoj Gori, BiH došlo do zaključka... (Politika, 16. 2. 2011, 13),... ja sam za drugu varijantu gdje bi ti rekao... (razg.), ... da se kod Montepranza radi o „najčistijem slučaju restitucije“ u Crnoj Gori, gdje se vlasnicima treba vratiti imovina... (Vijesti, 1. 4. 2011, 9), ... i pored globalnog kraha neoliberalnog koncepta koji je pritom samo vulgarnokopiran gdje se zapravo pokazalo da se ne radi o preduzetničkom duhu... (Vijesti, 3. 6. 2011, 14), ... On predlaže drugu varijantu gdje suprogrami razvrstani po žanrovima... (razg.), ... Mi smo posle te pobune Crvenih beretki gdje nam je bilo potpuno jasno... (TV B 92, 28. 9. 2010), ... Često se može čuti pogrešno mišljenje da nečiji odgovor pun zastajkivanja, gdje su stanke ispunjene riječima „hm“, „ovaj“, „eh“ ili samo tišinom, ukazuje da dotična osoba laže. (Paul Saeger, Sandi Mann, Zar bismo vam lagali, 69), ... On je... naveo da je jedini izlaz civilizovan procedura stečaja KAP-a gdje će... prava svih povjerenika biti ispoštavana... (Cafe del Montenegro, 5. 8. 2013).*

U svim navedenim primjerima umjesto relativizatora **gdje** mogli bismo upotrijebiti veznički sklop **u okviru + genitiv** zamjenice **koji**, **- a**, **- e** ili prijedložno-padežnu konstrukciju **u + lokativ** iste zamjenice. Te konstrukcije, međutim, u zavisnoj klauzi prije da imaju funkciju dopune nego odredbe budući da se odnose na antecedent čije bi izostavljanje proizvelo klauzalne jedinice unekoliko drugačijeg, izmijenjenog značenja: ... *beziznimno je pripisivanje kopulativno-pridjevnoga značenja tim rečenicama moguće samo sa subjektivno-pragmatičkoga poimanja vršitelja radnje gdje je vrijeme... komunikacijski i kognitivno teško spoznatljivo... > U okviru subjektivno-pragmatičkoga poimanja vršitelja radnje vrijeme je teško spoznatljivo, ali ne * Vrijeme je komunikacijski i kognitivno teško spoznatljivo. Ili: ... da se kod Montepranza radi o „najčistijem slučaju restitucije“ u Crnoj Gori, gdje se vlasnicima treba vratiti imovina > U najčistijem slučaju restitucije u Crnoj Gori vlasnicima se treba vratiti imovina, ali ne samo * Vlasnicima se treba vratiti imovina.*

Drugo, S. Kordić je funkciju i priložne odredbe koju antecedent može vršiti u zavisnoj klauzi relativne rečenice neopravdano reducirala samo na funkciju priložne odredbe mjesta. Navodimo četiri primjera u kojima antecedent u zavisnoj klauzi ima funkciju priložne odredbe okolnosti: ... *Konjević se na skupu u Perastu, gdje je razmatran režim plovidbe oko peraških ostrva...*

(*Dan*, *Regioni*, 7. 6. 2013, 7), ... *Imali smo susret **gdje** smo saopštili...* (*Portal Analitika*, 29. 12. 2010), ... *u to vrijeme je Crna Gora bila u ratnom okruženju, **gdje** je prioritet, makar Službe unutrašnjih poslova, bio da spriječi prenošenje ratnog plamena iz BiH u Crnu Goru...* (*Dan*, 10. 2. 2011, 9)... *To će biti druga aukcija u roku od sedam dana **gdje** se reprogramira dug.* (*Vijesti*, 31. 8. 2013, 5). Konačno, treba konstatovati i činjenicu da su antecedenti u svim navedenim primjerima imenice uglavnom apstraktnog ili, što je bitnije naglasiti, neprostornog značenja. Na osnovu svega navedenog možemo zaključiti da je razlikovanje priložnog, sa jedne strane, i vezničkog relativizatora *gdje*, sa druge, u velikoj mjeri postavljeno na spornim teoretskim osnovama i, u krajnjoj liniji, nepotrebno i od sekundarnog značaja; možda bi u lingvističkom smislu bilo suvislije govoriti jednostavno o relativizatoru *gdje*. Mnogo je bitnije, po nama, notirati fakat ekspanzije leksičke jedinice *gdje*, u savremenom jeziku, kao veznika – relativizatora kojim se zavisna klauza uvrštava u upravnu u okviru zavisnosložene relativne rečenice. Izvor te ekspanzije, po nama, su rečenični konteksti kao što je sljedeći: *Glavna baza dilera droge bila je jedna vila u mjestu Prati, **gdje** su narkotici bili sakriveni u umjetničkim slikama.* (*Cafe del Montenegro*, 22. 6. 2013), u kojima se *gdje* naslanja na imenicu koja referiše na određen, konkretan prostorni entitet. Iz ovakvih rečeničnih konteksta u kojima je relativizator *gdje* koji uvodi zavisnu klauzu značenjski (na osnovu pripadnosti istoj semantičkoj kategoriji – kategoriji spacijalnosti) kompatibilan sa antecedentom na koji se odnosi upotreba relativizatora *gdje* proširila se i na slučajeve u kojima njegov antecedent nije imenica prostornog značenja. Objašnjenje te pojave, po nama, treba tražiti u tzv. teoriji lokalizma. P. Piper, eksplicirajući postavke te teorije, kaže sljedeće: „U rešavanju problema ‘relevantno za čoveka u vanjezičkom univerzumu i odraz toga u semantičkom sistemu’ izgleda celishodno da se pođe od dve činjenice: prvo, čovek je deo univerzuma i može se sa dosta verovatnoće pretpostaviti da je sklon da u njemu izdvaja pre svega ono što je karakteristično za njega samog – **konkret-nost**; drugo, čovekov odnos prema univerzumu nije pasivan nego aktivan pa bi se u tom smislu moglo očekivati da u svetu koji ga okružuje pored različitih oblika konkretnosti izdvaja i fiksira u jeziku i različite oblike **akcije**... Pojam konkretnosti obično se smatra širim od pojma prostornog odnosa kao odnosa između dva objekta, ali činjenica da samo konkretni objekti mogu imati prostorna obeležja i stupati u prostorne odnose daje osnova da se pojam prostornog značenja proširi na sva konkretna značenja tako da se može govoriti o unutrašnjem prostoru (kao prostornom odnosu između delova nekog objekta koji tom objektu daju formu) i spoljašnjem prostoru (kao prostornom odnosu između dvaju ili više objekata). Dominantna uloga prostornih značenja i sredstava izražavanja tih značenja u jeziku naročito je uočljiva u kvantitativnom

pogledu. Reči sa konkretno – prostornim značenjem su široko zastupljene u različitim jezicima sveta i vrlo frekventne, o čemu govore podaci frekvencijskih rečnika“ (Piper, 1983: 91). Stoga, na osnovu rečenog, smatramo da se i upotreba **gdje** u kontekstima pomenutih relativnih rečenica može objasniti upravo tako – kao pokret određene leksičke jedinice iz sfere konkretnog u sferu apstraktnog; pri tome se i antecedent na koji se naslanja zavisna klauza u izvjesnoj mjeri opredmećuje, a iskaz, upotrebom ovog vezničkog sredstva u za njega neočekivanom pa i inkompatibilnom semantičkom kontekstu, postaje izražajno efektniji i semantički razudniji.

Još jedan veznik čija upotreba u gramatikama srpskohrvatskog, srpskog i hrvatskog jezika nije u punoj mjeri osvijetljena, baš kao ni priroda klauzâ njime uvedenih, jeste veznik **iako (mada)**. U svim gramatikama se navodi da je u pitanju veznik dopusnih zavisnosloženih rečenica s malim varijacijama u definisanju i opisu tih rečenica. Navodimo definisanje i gramatičko-semantički opis dopusnih rečenica u gramatikama srpskohrvatskog, srpskog i hrvatskog jezika. „Prema onome što se njima kazuje, dopusne rečenice predstavljaju prepreku da se vrši ili da bude ono što se iznosi u glavnoj rečenici, pa ipak se to vrši, odnosno ipak to biva. Dopusne su, dakle, one zavisne rečenice kojih sadržina ne pogoduje vršenju, postojanju ili nastajanju onoga što se kazuje glavnom rečenicom, a ovo se i pri tome vrši ili izvrši, odnosno bude ili biva“ (Stevanović, 1974: 909). „Dopusne ili koncesivne rečenice su zavisne rečenice sa dopusnim (koncesivnim) značenjem, tj. rečenice koje pokazuju da se situacija označena višom rečenicom (potvrdom ili odričnom) ostvaruje uprkos onome što znači zavisna rečenica. Drugim rečima, situacija zavisne rečenice predstavlja smetnju za realizaciju situacije više rečenice, ali se situacija više rečenice ipak realizuje“ (Stanojčić, Popović, 2008: 329). „Dopusnima ili koncesivnima nazivaju se one zavisnosložene rečenice u kojima se dopušta ostvarenje sadržaja osnovne surečenice unatoč tomu što je on u suprotnosti sa sadržajem zavisne, tj. što ne postoje uvjeti za njegovo ostvarenje...“ (Silić, Pranjković, 2005: 349). Autori ove gramatike donose i uvid da „... dopusne rečenice nastaju na dva načina. Prvi je način da se suprotnost udruži sa uzročnošću, pa su takve dopusne rečenice u relaciji prema uzročnima, npr. – uzročna: Budući da je umoran, neće doći na sastanak; – dopusna: Iako je umoran, doći će na sastanak. Takve dopusne rečenice nazivaju se uzročnodopusnima. Drugi je način da se suprotnost udruži s uvjetom, pa su takve dopusne rečenice u relaciji prema uvjetnima, npr. – uvjetna: Ako je umoran, neće doći na sastanak; – dopusna: Ako je i umoran, doći će na sastanak. Takve dopusne rečenice nazivaju se uvjetnodopusnima“ (Silić, Pranjković, 2005: 349). „Dopusnom rečenicom se iznosi nedovoljan uslov za izvršavanje radnje nadređene rečenice... U dopusnoj rečenici se, dakle, iznosi neka prepreka za rea-

lizaciju radnje u nadređenoj rečenici, a radnja (stanje, zbivanje) se i pored te prepreke ipak ostvaruje“ (Mrazović, Vukadinović, 1990: 534). I autorke ove gramatike dovode u međusobnu vezu dopusne, uzročne i pogodbene rečenice, na osnovu postojanja uzročno-posljedičnih odnosa između radnji zavisnih i radnji nadređenih rečenica, ali „... dopusna rečenica se od uzročne odnosno pogodbene razlikuje po tome što taj odnos ne funkcioniše u očekivanom smislu. Određeni uzrok nema očekivane, već suprotne posledice“ (Mrazović, Vukadinović, 1990: 535). Navodi se i konstatacija da se „... stoga... rečenični kompleks sa dopusnom rečenicom uvek može preoblikovati u rečenični niz sa dve nezavisne rečenice pri čemu nadređena rečenica iz rečeničnog kompleksa u rečeničnom nizu postaje suprotna npr. Doći ću iako sam bolesna → Bolesna sam, ali ću ipak doći“ (Mrazović, Vukadinović, 1990: 535). „Dopusne rečenice uvrštavaju se u glavnu kao njezina priložna oznaka dopuštanja. Takvom se priložnom oznakom izriče da se i uz ispunjavanje nekoga uvjeta ne postiže očekivani rezultat“ (Katičić, 1991: 293). „Veznik **iako** u stvari je stegnuta sekvencija i ako = „ako i“. Posljednja se može shvatiti kao granični slučaj uslovne implikativnosti sa opštim značenjem: „u svim slučajevima, pa i tome da“: – Ići ćemo na izlet iako bude padala kiša = Ići ćemo na izlet bez obzira na sve, pa i na kišu = Svakako ćemo ići na izlet. Iz uslovne sfere, tj. iz sfere kondicionalne presupozitivnosti, značenje konstrukcije na taj način migrira u oblast bezuslovne presumptivnosti... Veznik „iako“ već rekosmo da ima koncesivno ili dopusno značenje: sadržaj zavisne rečenice svojim ostvarenjem ometa ostvarenje upravne, pa se ova i pored te smetnje ostvaruje. Sadržaji se, prema tome, uzajamno isključuju, pa i pored toga se ostvaruju. Za ovo je pogodan termin ekskluzivna diskoincidencija, ili sa drugog gledišta posmatrano – kontrainplikacija“ (Simić, Jovanović, 2002: 1358). „Dopusne (kao i pogodbene) rečenice u povezivanju za glavnu ne vežu se (kao ostale zavisne rečenice), ne naslanjaju se ni na koju riječ u glavnoj... Pritom se u zavisnim rečenicama s tim veznicima (ranije u tekstu pomenuti su veznici dopusnih rečenica, M. A.) izriče da ni ispunjeni uvjet ili zapreka za radnju glavne rečenice ne postižu očekivani ishod: radnja glavne rečenice je u suprotnosti s očekivanim ishodom. U dopusnim rečenicama radnja prema radnji glavne rečenice, dakle, stoji kao u suprotnim rečenicama, to jest u suprotnosti s radnjom glavne rečenice, ali se u dopusnim rečenicama ne utvrđuje sama suprotnost, nego se ističe da je takva suprotnost nastala uprkos očekivanjima“ (Raguž, 1997: 434 – 435).

U navedenim određenjima veznika **iako** (**mada**) i dopusnih zavisnosloženih rečenica u okviru kojih ovi veznici funkcionišu te zapažanja o njima moguće je uočiti dvije konstante – prva i univerzalna za sve definicije je da se zavisnom klauzom uvedenom veznikom **iako** (**mada**) izražava smetnja, prepreka za realizaciju onoga što se tvrdi upravnom klauzom, ali da se to ipak

realizuje. Drugo zapažanje koje se sreće u većini priručnika je uočavanje veze između kategorije dopusnosti, s jedne strane, i kategorijâ uslovnosti, uzročnosti i suprotnosti, s druge.

Usprkos ovim tačnim zapažanjima, neki tipovi i nijanse odnosa između upravne klauze i zavisne klauze uvedene veznikom **iako (mada)** u okviru datih zavisnosloženih rečenica nijesu osvijetljeni u jezikoslovnim priručnicima. Navodimo nekoliko primjera koji ilustruju rečenu tvrdnju: ... *I ovaj priručnik poštuje funkcionalni kriterij u osnovnoj klasifikaciji zavisnih rečenica, a zatim u okviru pojedinih klasa primenjuje semantički, a ne formalni kriterij, mada se i ovde kao jedini indikator određenog značenja navode veznici.* (I. Antonić, *Vremenska rečenica*, 20), ... *I brdo je bilo samo malo više, pa je i pogled bio drugačiji, iako su se videle iste stvari, isto jezero, iste planine i vrhovi...* (S. Valjarević, *Komo*, 7). Kad su navedeni primjeri u pitanju, može se reći da je značenje smetnje (prepreke) kod zavisne klauze uvedene veznikom **iako (mada)** da se realizuje stanje stvari na koje referiše upravna klauza neaktuelno, od drugostepenog značaja (a značenje smetnje se, kako smo vidjeli, u serbo-kroatističkim gramatikama navodi kao gotovo jedino značenje klauzâ uvedenih veznikom **iako (mada)**). Da bismo adekvatno opisali i te slučajeve upotrebe veznika **iako (mada)**, biće korisno vratiti se na sam početak, tj. pozabaviti se suštinom prirode semantičke kategorije dopusnosti. Na podlozi i na materijalu ruskog jezika semantičkom kategorijom dopusnosti i raznovrsnošću upotrebe veznika *хотя* u ruskom jeziku najtemeljnije se bavila E. V. Urison. Ona najprije ukazuje na činjenicu da, za razliku od termina ciljno značenje (rečenica), uzročno značenje (rečenica), vremensko značenje itd., termin dopusnost očigledno takođe ukazuje na neko značenje, ali da samo to značenje ostaje potpuno nejasno. „В целом, термин „уступительный“ (уступительность) настолько непрозрачен, что не дает ключа к экспликации значения уступительных слов“ (Урысон, 2011: 85). Govoreći o vezniku *хотя* u ruskom jeziku, ona navodi niz njegovih značenja – od značenja prepreke, preko značenja ovog veznika bliskog značenju suprotnom vezniku **ali** do funkcionisanja *хотя* kao frazne partikule (kako ona naziva tu vrstu riječi) u primjerima kad zavisna klauza može stajati samo u postpoziciji u odnosu na upravnu i po pravilu je odvojena od nje prilično velikom pauzom (primjeri tipa *Djed je tada živio s nama u kući iakosi ti bio mali i, naravno, to ne pamtiš*) (Урысон, 2011: 83–84). I u B/CG/H/S jeziku primjeri s takvom upotrebom veznika **iako (mada)** sasvim su uobičajeni. Navodimo, za početak, veći broj primjera s upotrebom veznika **iako (mada)** kada se zavisnosložena rečenica uvedena tim veznikom može direktno transformisati u nezavisnosloženu sa veznikom **ali**: ... *U Elkažu da takvu vrstu uređaja za baždarenje nikada nisu proizvodili mada je kompanija proizvodila ove uređaje od 1990. godine u okviru vojnog progra-*

ma. (Danas, 17. 5. 2008, 21), ...*Moram da priznam da sam očekivao uvrede, mada me je iznenadio spektar fraza (bliži je nekim rigidnijim državnim službama)...* (Vijesti, 13. 2. 2008, 35), ... *Taj požar je ugašen mada su naše ekipe još na terenu.* (TV IN, Dnevnik, 18. 9. 2011), ... *U osnovi ovakvo tumačenje konceptualizacije vremena u zapadnoj civilizaciji preovlađuje, mada ima autora koji ga više ili manje u detaljima modifikuju...* (I. Antičić, *Vremenska rečenica*, 42), ... *donatorsko nije samo u novcu, nego i u želji... da se pomogne, iako ne želim da umanjim značaj donatora.* (Danas, 9. 2. 2013, 43), ... *Moguće je manipulirati na svakom nivou, iako ne na svakom jednako.* (Vijesti, 1. 4. 2011, 3), ... *Podjednako je frekventna i veza da + prezent koja se nešto češće realizuje ako se dva vršioca radnje razlikuju, mada nije retka ni u slučaju identičnosti dva agensa...* (J. Grković-Mejdžor, *Jezik „Psaltira“ iz štamparije Crnojevića*, 176), ... *Tito je bio lišen paranoidnih sklonosti, mada je i on vrlo često upotrebljavao projekciju...* (V. Adamović, *Tridiktatora – Staljin, Hitler, Tito*, 14), ... *igrači su od danas na odmoru, mada za veliki broj Zvezdinih reprezentativaca tek slede nova iskušenja...* (Politika, 20. 5. 2006, 24), ... *Neke stvari su se promijenile u tekstu. Vrijeme je prošlo i jednostavno je moralo da se prilagodi današnjem, mada ona ostaje u karakteru žene koja okuplja porodicu i bježi bitku za nju.* (Vijesti, 2. 3. 2007, 5), ... *Tvrđava je sačuvana skoro u potpunosti, mada je prilično zapuštena.* (Vijesti, Art, 10. 2. 2007, 9), ... *Rekla je da je dobro, mada tako nije izgledala.* (I. Marojević, *Mediterrani*, 19), ... *Enigma je konačan stav SNP, mada ima sve više signala da će ta stranka... ipak glasati protiv ustava...* (Vijesti, 6. 10. 2007, 3), ... *Ovakvi zaključci polaze od toga da je modalna konstrukcija adativ + infinitiv u slovenskom primarna, iako je ona zapravo sekundarna, nastala reanalizom indoevropskih mihi est konstrukcija.* (Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku 73, 2008, 79), ... *stariji objasni da im je žao što su odocnili, mada ipak i na vreme stigli...* (B. Pekić, *Zlatno runo*, knj. 6, 385). Vezu kategorija suprotnosti i dopusnosti, kako smo videli u uvodu ovog razmatranja o vezniku *iako* (*mada*) i dopusnoj rečenici, **konstatovala je i relevantna serbo-kroastistička literatura**. Tako npr. M. Stevanović povodom rečenica tipa *Pregovori su slabo napredovali, ali Šimun je bio zadovoljan* ili *Nije sretan, ali živi* zaključuje da su „... i jedne i druge rečenice iz oba posljednja stava (stavova u kojima se nalaze rečenice po smislaonom odnosu klauzâ u okviru njih iste kao dvije upravo navedene, M. A.) po smislu svome isto... što i dopusne rečenice, ali se po sintaksičkom odnosu razlikuju od njih; ovo su naporedne, nezavisne rečenice, a dopusne su zavisne“ (Stevanović, 1974: 808).

R. Simić i J. Jovanović, pak, u svojoj knjizi kad je u pitanju veznik **ali** primjećuju da je ovaj „... pokazatelj ... uzajamnog isključivanja činjenica povezanih višom strukturom. Inkompatibilni sadržaji segmenata, prema tome,

povezani su nekim dodatnim kriterijem u zajedničku celinu. Povezanost je ipak u drugom planu, a uzajamno isključivanje u prednjem“ (Simić, Jovanović, 2002: 766). Ako veznik **iako (mada)** u primjerima tipa *Otišli smo na plažu iako je bilo oblačno* okvalifikujemo kao „**iako (mada)** nedostatne prepreke“, onda bismo isti veznik u netom navedenim i njima sličnim primjerima mogli odrediti kao „**iako (mada)** uzajamnog isključivanja“. U svim navedenim primjerima primarna funkcija onoga što se tvrdi zavisnom klauzom je funkcija svojevrsne korekcije onoga što se iznosi upravnom klauzom, dok bi se značenje pomenutih zavisnih klauza generalno moglo okvalifikovati kao značenje neočekivanog ishoda onoga što se iznosi upravnom klauzom. Ili, ako stvari posmatramo iz perspektive uzajamnog djelovanja teksta i njegovih recipijenata, klauze uvrštene veznikom **iako (mada)** možemo nominovati klauzama iznevjerenog logičko-psihološkog očekivanja recipijenata date rečenice. Značenje smetnje da se ono što se saopštava upravnom klauzom realizuje baš u tom obliku u navedenim primjerima je sekundarno i potisnuto u drugi plan. Ovakva značenjska profilacija ovih rečenica uslovljena je i njihovom strukturom tj. postpozicijom zavisne klauze sa veznikom **iako (mada)** u odnosu na upravnu. Postpozicija zavisne klauze u navedenim primjerima ima za posledicu da njen sadržaj recipiramo kao informaciju koja je naknadno dodata. Kad se upravnom klauzom koja otvara zavisnosloženu rečenicu, čija je informacija fokusirana kao primarna referiše na određeno stanje kao na gotovu činjenicu, kao na nešto čije je osnovno određenje realizovanost u stvarnosti, onda je sasvim razumljivo da kategorijalna sema „smetnja da se nešto realizuje, a to se ipak realizuje“ kod zavisnih klauza ovog tipa u postpoziciji povlači u drugi plan i ustupa mjesto semi „smisaono isključivanje sadržaja upravne klauze“. O uticaju i značaju reda klauza na značenjsku vrijednost klauze uvedene veznikom **iako (mada)** u navedenim primjerima najbolje svjedoči eksperiment permutacije klauza u bilo kojoj od navedenih rečenica; navodimo samo jedan primjer – *Tvrđava je sačuvana skoro u potpunostimada je priličnog zapuštena* > *Mada je prilično zapuštena, tvrđava je sačuvana skoro u potpunosti*. Pri ovakvoj strukturaciji rečenice, kad postojeće činjenično stanje na koje referiše upravna klauza zaključuje sadržaj rečenice, a sadržaj opozitan tom činjeničnom stanju na koji referiše zavisna klauza prethodi upravnoj klauzi, sema „smisaono isključivanje sadržaja upravne klauze“ kod zavisne klauze uvedene veznikom **iako (mada)**, budući da stanje stvari kome je sadržaj zavisne klauze smisaono opozitan tek treba da bude uključeno u rečenicu, nužno se ne realizuje, a realizuje se sema „smetnja da se nešto realizuje, a to se ipak realizuje“ ovih klauza.

Smisaono slične pomenutim rečenicama sa veznikom **iako (mada)** su i sljedeće zavisnosložene (i višestrukosložene) rečenice sa istim veznicima.

Primjeri: *Pretpostavlja se da je riječ o imigrantima iz Avganistana, mada policija još uvijek ispituje te pretpostavke...* (Cafe del Montenegro, 17. 7. 2013), ... *Moglo bi se primetiti da se u svome radu najčešće osvrćem na načelna mišljenja o pojedinim kategorijama instrumentala koja su izneli Delbrik i Brugman... iako poznajem i druge modernije strane naučnike...* (M. Ivić, *Značenja srpskohrvatskog instrumentala i njihov razvoj*, 6), ... *Na strani tražnje, kupovinu je uglavnom odradila Monetabroker diler, mada je i Monte adria kupila akcije za svoje klijente...* (Republika, 30. 1. 2007, 5), ... *Jedna kapitalna knjiga ovog toplog leta ostala je nekako po strani, iako bi mnogi pre nego što se maše bilo kog rada... trebalo da je bar pročitaju...* (Politika, KUN, 25. 8. 2007, 5), ... *Od našeg Sunca... sada je krupnija 400 puta, iako ima istu masu.* (Politika, KUN, 25. 8. 2007, 8), ... *Udaljene od istorije... sve tri priče ipak pokazuju, mada se kao najbolja od njih bez sumnje izdvaja Bogorodica sa knjigom.* (Danas, *Vikend*, 3. 12. 2008, 14), ... *Ispitujemo kako je došlo do smrti, mada sumnjamo da je riječ o nasilnoj smrti.* (Portal Analitika, 24. 3. 2011), ... *On se u najvećem broju slučajeva gradi od nesvršenih glagola, mada se sreću i primjeri perfektivnih glagola...* (J. Grković-Mejdžor, *Jezik „Psaltira“ iz štamparije Crnojevića*, 183), ... *Još nijesam odlučio da li ću ostati poslanik, mada sam više pri tome da ostanem na mjestu direktora Regionalnog vodovoda...* (Dnevne novine, 12. 10. 2011, 4), ... *Pokušavam da kanališem stresogene situacije, psihički ih savlađujem, mada je moj najbolji lijek protiv stresa dobar trening...* (Vijesti, 27. 11. 2011, 33), ... *poricanje stvarnosti spada u mehanizme odbrane ličnosti, koje se češće sreće kod ozbiljnijih duševnih poremećaja, mada ga koriste i teže telesno oboleli pacijenti...* (V. Adamović, *Tri diktatora – Hitler, Staljin, Tito*, 15), ... *negdje se problem rješava tako što se kaže da se vršiteljem smatra svaki sintaktički element koji u aktivnom korelatu popunjava mjesto subjekta / nominativa iako se na toj sintaktičkoj poziciji u aktivnoj rečenici spominje još i uzrok efektor...* (B. Belaj, *Pasivna rečenica*, 23). Za razliku od primjera navedenih maloprije u kojima je veznik **iako** (**mada**) bilo moguće supstituirati veznikom **ali**, u ovima je moguća supstitucija veznika **mada** (**iako**) veznikom **a** bez promjene smisaonih odnosa među klauzama (uz napomenu da je u nekim slučajevima pri transformaciji zavisnosložene rečenice sa veznikom **iako** (**mada**) u nezavisnosloženu sa veznikom **a** nužna blaga restrukturacija. Stoga je za razumijevanje ovih zavisnosloženih rečenica sa veznikom **iako** (**mada**) i odnosa među njihovim klauzama neophodno osvijetliti prirodu veznika **a** i odnos među klauzama povezanim ovim veznikom u okviru određenih nezavisnosloženih rečenica. Čini se da su u serbo-kroatišćkoj sintaktičkoj literaturi najtemeljnija zapažanja i najpreciznije uvide o vezniku **a** iznijeli u svojoj knjizi, u ovom radu već pomenutoj, R. Simić i J. Jovanović. Oni konstatuju „... da je veznik **a** upotrebljiv u konstrukcijama čiji se

sadržaj delom podudara, a delom razlikuje. Ako se insistira na podudarnosti, **a** je zamenljivo veznikom **i**, a kada je u prvom planu razlika, umesto **a** upotrebljivo je **ali**. Najbolje je reći da se veznikom **a** obeležava izuzimanje izvesnih grupa fakata iz celine, i to na taj način što se među njima stvara disparitet po nekom svojstvu, funkciji ili odnosu, ali uz zadržavanje osećaja pripadnosti celini u opštem smislu, van istaknute perspektive. Važno je dodati da je objedinjavajuća perspektiva samo stvar 'osećaja', i da je u semantičkoj pozadini, kao neka opšta perspektiva. A da je disparitet u prvom planu. Na jednoj strani, prema tome, činjenice su konjunktne, uključene u zajedničku celinu po opštim osobinama svojim, a na drugoj su u izvesnom disparitetu međusobno i sa celinom, isključuju se iz nje po nekom posebnom svojstvu – svaka na svoju stranu. Veznikom **a**, može se reći, označava se delimičan unutrašnji disparitet neke globalne jedinstvene celine“ (Simić, Jovanović, 2002: 431). Veznik **a** „... nije varijanta ni veznika **i**, a ni **ali**, već ima sopstveni krug funkcija – insistira istovremeno na delimičnom podudaranju sadržaja povezanih formi, i na delimičnom razilaženju, disparitetu... Svešćemo analizu na zaključak da veznik **a** obeležava izuzimanje dela sadržaja dvaju članova obuhvaćenih zajedničkim smislom, i to na taj način što se oni uzajamno suprotstavljaju, što se ističe njihov disparitet“ (Simić, Jovanović, 2002: 432). Veznik **mada (iako)**, na osnovu rečenog, u navedenim primjerima mogli bismo nazvati „**mada (iako)** dispariteta“. Kao i kod rečenica sa veznikom **mada (iako)** kod kojih se taj veznik može supstituisati veznikom **ali**, i kod ovih rečenica sa veznikom **mada (iako)** raspored klauza u zavisnosloženoj rečenici je faktor koji odlučujuće utiče na tumačenje značenja veznika **mada (iako)** i klauze koju pomenuti veznik uvodi u datim zavisnosloženim (višestrukosloženim) rečenicama; postpozicija zavisne klauze, sama činjenica da se njen sadržaj u svijesti recipijenta teksta aktuelizuje nakon aktualizacije sadržaja upravne klauze, omogućava i uzrokuje da se, u navedenim slučajevima, kao dominantno značenje veznika **iako (mada)** realizuje značenje dispariteta. Eksperiment sa eventualnom permutacijom klauzâ (npr. *Pretpostavlja se da je riječ o imigrantima iz Avganistana mada policija još uvijek ispituje te pretpostavke* > *Mada policija još uvijek ispituje te pretpostavke, pretpostavlja se da je riječ o imigrantima iz Avganistana*), kada zavisna klauza otvara rečenicu, ne nadovezuje se na sadržaj upravne klauze te samim tim i ne postoji mogućnost obrazovanja bilo kakve vrste suprotnih odnosa među njima, daje isti rezultat kao i kod permutacije klauzâ kod zavisnosloženih rečenica u kojima je moguća supstitucija veznika **iako (mada)** veznikom **ali** – klauze uvedene veznikom **iako (mada)** realizuju semu (uslovno rečeno) „prepreka, otegotna okolnost za realizaciju stanja stvari na koje referiše upravna klauza“.

U posebnu podskupinu primjerâ sa veznikom **iako** (**mada**) možemo svrstati sljedeće rečenice: ... *Tih dana su prekidali vođenje ljubavi praktično samo kad bi izašli napolje, **mada** ja ne znam šta su njih dvoje radili napolju.* (I. Marojević, *Mediterani*, 19), ... *novosadska mlekara trenutno otkupljuje mleko po prosečnih 18 dinara, **mada** ta cena prelazi često i 23 dinara po litru...* (*Večernje novosti*, 15. 8. 2007, 9), ... *U govornom jeziku u BiH veoma je produktivan sufiks turskog porijekla – džija pa mi imamo i filmadžije i telefondžije, **mada** često ovaj sufiks daje riječima određenu stilsku boju.* (M. Riđanović, *Jezik i njegova struktura*, 157), ... *Ispostavilo se da je i Đilas u detinjstvu slušao slične priče, **mada** je njegova omiljena bila o izmeštanju autobuse i železničke stanice...* (*Njuz, Danas*, 17. 8. 2013, 1). I u navedenim primjerima zavisna klauza uvedena veznikom **mada** (**iako**) je u postpoziciji u odnosu na upravnu klauzu. I u ovim primjerima bila bi moguća supstitucija veznika **mada** (**iako**) veznikom **a** ili veznikom **ali** (u posljednjem od navedenih primjera). No, za razliku od primjera iz prethodne dvije opisane podskupine, kod ovih zavisna klauza uvedena veznikom **mada** (**iako**) ni u postupku permutacije klauzâ tj. pozicioniranja zavisne klauze na početak rečenice ne ostvaruje semu prepreke bilo kakve vrste da se realizuje stanje stvari u upravnoj klauzi. Zato je u ovim primjerima zavisna klauza sa **mada** (**iako**) klauza čiji sadržaj izražava čistu nepodudarnost u odnosu na sadržaj upravne klauze, bez ostvarivanja seme „prepreka (nedostatna) da se realizuje stanje stvari u upravnoj klauzi“, ni u slučaju da zavisna klauza dođe u inicijalnu poziciju u rečenici tj. u prepoziciju u odnosu na upravnu klauzu.

U nekim primjerima zavisna klauza uvedena veznikom **mada** (**iako**) funkcioniše, prije svega, kao naknadna obavijest, kao eksplikacija sadržaja upravne klauze. Takav je sljedeći primjer: ... *što znači da bi primalac poruke u kojoj bi ono **je** ili **nije** bilo nejasno bio u prilici da protumači poruku na jedan od dva načina, **mada** bi situacioni kontekst u većini slučajeva sugerisao koje je od dva moguća tumačenja vjerovatnije.* (M. Riđanović, *Jezik i njegova struktura*, 39).

Iz svega navedenog možemo zaključiti da veznik **mada** (**iako**) i klauza njim uvedena nipošto ne označavaju samo prepreku za realizaciju stanja stvari na koje referira upravna klauza, što je jedino značenje ovog veznika i klauzâ njim uvedenih koje registruju serbo-kroatističke gramatike. Dalje, utvrdili smo da na prirodu značenja veznika **mada** (**iako**) i klauze njim uvedene veliki uticaj ima pozicija zavisne klauze uvedene ovim veznikom tj. njena prepozicija odnosno postpozicija u odnosu na upravnu klauzu. Uz sve rečeno valja pomenuti i razliku između primjerâ kao što je *Iako se partikule često nalaze u poziciji vezničkih elemenata i u rečenici i u tekstu, njihova funkcija spada u domen „semantičke kohezije“*... (S. Ristić, *Modifikacija značenja i leksički*

modifikatori u srpskom jeziku, 45), s jedne strane, od primjera kao što je npr. *Iako je padala kiša, otišli smo u šetnju. (razg.)*, s druge. **Iako (mada)** u prvo-navedenom primjeru pomenuta E. V. Urison naziva „**iako** logičke zamke“, dok **iako (mada)** u drugonavedenom primjeru naziva „**iako** prepreke“. (Урысон, 2011: 121). Она закључује да се „**mada** logičke zamke“ разликује од „**mada** prepreke“ „... прежде всего, основанием обманутого ожидания. В „хотя препятствия“ – это законы мироустройства, общеизвестные истины. В „хотя логической ловушки“ ... обманутое ожидание создается благодаря особенностям нашего восприятия информации, свойственной человеку специфике перехода от частного к общему“ (Урысон, 2011: 121). Kad je u pitanju semantička definicija veznika **iako (mada)**, možemo se složiti sa sljedećim zaključkom E. V. Urison: „Основной семантический компонент (veznika хотя, М. А.), общий для его разных лексем и модификаций – это обманутое ожидание“ (Урысон, 2011: 132). Ova osnovna semantička komponenta veznika **mada (iako)**, prevareno očekivanje, može nastajati na raznim osnovama. „С одной страны, ожидание может базироваться на знании мироустройства, его закономерностей; ср. *Мы купались, хотя шел дождь*. Известно, что обычно если погода плохая, люди не купаются. Поэтому если кто-то знает, что шел дождь, он справедливо ожидает, што люди не купались. В подобных случаях союз **хотя** указывает, во первых, на нарушение обычного порядка вещей и, во вторых, на „обманутое ожидание“. Такова центральная лексема союза **хотя**. Она неоднократно привлекала к себе внимание исследователей и хорошо описана в литературе.

С другой стороны, ожидание может создаваться благодаря особенностям нашего восприятия информации, свойственной человеку специфике перехода от частного к общему. Ср. *Хотя Вася иногда остается в гостях, обычно он приходит ночевать домой*. Здесь союз **хотя** указывает на обманутое ожидание, которое создается тем же механизмом, что и эффект „испорченного телефона“. Действительно, узнав, что Вася иногда остается в гостях, мы делаем правильный вывод, что он иногда не ночует дома, а затем готовы начать думать, что он вообще не ночует дома... Такова другая лексема союза **хотя**, причем возможно, что подобных лексем более одной. Данная лексема указывает не на нарушение обычного порядка вещей, а лишь на „обманутое ожидание“, создаваемое спецификой нашего сознания“ (Урысон, 2011: 132–133). Rezimirajući razmatranje o vezniku **iako (mada)** možemo reći – centralna semantička komponenta ovog veznika je „prevareno očekivanje“; u slučaju „**iako(mada)** prepreke“ osnova očekivanja je naše znanje o svijetu, o uzročno-posljedičnim vezama među raznim situacijama; u drugim slučajevi-

ma očekivanje je zasnovano ne na poznavanju ustrojstva svijeta, nego prije na karakteristikama naših spoznajnih procesa, na neumijevanju čovjeka da misli do kraja logično. Konačno, na tumačenje značenja ovog veznika i klauze njim uvedene, kako smo videli, velikog uticaja ima i strukturiranje rečenice – pozicioniranje klauze koju uvodi veznik **iako** (**mada**) u prepoziciju/postpoziciju u odnosu na upravnu klauzu.

Vrijedi primijetiti i objasniti i upotrebu veznika **jer** u primjerima kao što su sljedeći: ... *Predsjedniku parlamenta Ranku Krivokapiću nije oduzet imunitet, **jer** se radi o tužbi zbog klevete...* (Pobjeda, 2. 3. 2007, 3), ... *Sopstvene fotelje su im jedini razlog zbog kojeg ovo rade **jer** im nije stalo ni do radnika ni do privrednika...* (Vijesti, 26. 3. 2011, 5), ... *Vojislav Kaluđerović (SDP) pozvao je opštinska preduzeća i ustanove da ubuduće usaglasе izvještaje o zaradama **jer** po aktuelnim... najviši prosjek zarada u Tivtu je u Centru za kulturu.* (Vijesti, 26. 3. 2011, 21), ... *Mislim da je ekipa spremna maksimalno koliko može da bude u ovom trenutku **jer** nas čeka težak ispit.* (Vijesti, 2. 4. 2011, 27), ... *Niko me nije pitao kako sam platio benzin **jer** sam dva puta dolazio u Makedoniju...* (Vijesti, 26. 8. 2011, 42). Svim navedenim primjerima zajedničko je da klauza uvedena veznikom **jer** nije uzrok za ono što se tvrdi upravnom klauzom. Stvarni uzrok stanja stvari na koje referiše upravna klauza se ne eksplicira, elidiran je, a sadržaj zavisne klauze uvedene veznikom **jer** zapravo je disparatan, nepodudaran sadržaju te elidirane (stvarno) uzročne klauze. To se može potvrditi transformacijom bilo kojeg od navedenih primjera: *Predsjedniku parlamenta Ranku Krivokapiću nije oduzet imunitet **jer** (on nije kriv), a radi se o tužbi zbog klevete; Sopstvene fotelje su im jedini razlog zbog kojeg ovo rade **jer** (žele da sačuvaju svoj položaj), a nije im stalo ni do radnika ni do privrednika*, itd. Kad je riječ o ovim rečenicama, može se konstatovati da je njihova forma, neekspliciranje stvarnog uzroka stanja stvari u upravnoj klauzi, rezultat djelovanja zakona jezičke ekonomije tj. želje govornika da sa što manje napora saopšti što više informacija. Posljedica toga je svojevrsna funkcionalno-značenjska transformacija veznika **jer**, koji u ovim primjerima možemo nominovati kao „pseudouzročno **jer**“.

U zaključku možemo reći da je ovaj rad samo segment onoga što bi u budućnosti trebalo proučiti kad je u pitanju upotreba određenih veznika i vezničkih jedinica u B/CG/H/S jeziku. Ta istraživanja nesumnjivo će pokazati složenost međudnosa konceptualnih kategorija, s jedne strane, i gramatičkih, s druge; posljedice međudnosa pomenutih kategorija na interklauzalne odnose u složenoj rečenici, a svakako će se dotaći i ponovnog preispitivanja tipova i vrsta nezavisnosloženih i zavisnosloženih rečenica u B/CG/H/S jeziku.

Izvori

- Dan – dnevni list iz Podgorice
- Vijesti – dnevni list iz Podgorice
- Dnevne novine – dnevni list iz Podgorice
- Republika – (bivši) dnevni list iz Podgorice
- Pobjeda – dnevni list iz Podgorice
- Danas – dnevni list iz Beograda
- Politika – dnevni list iz Beograda
- Večernje novosti – dnevni list iz Beograda
- Café del Montenegro – informativni portal iz Crne Gore
- Portal Analitika – informativni portal iz Crne Gore
- TV IN – (bivša) televizija iz Podgorice
- S. Kordić – *Relativna rečenica*, HFD, Matica hrvatska, Zagreb 1995.
- Antonić – *Vremenska rečenica*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad 2001.
- J. Grković-Mejdžor – *Jezik „Psaltira“ iz štamparije Crnojevića*, CANU, Podgorica 1993.
- B. Belaj – *Pasivna rečenica*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Osijek 2004.
- S. Vukomanović – *Srpski jezik i njegov razvoj*, Zavod za udžbenike, Beograd 2006.
- N. Arsenijević – *Akuzativ s predlogom u srpskom jeziku* 1,2, Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku 46/1 i 47/2, Novi Sad 2003.
- *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 73, Novi Sad 2008.
- M. Ivić – *Značenja srpskohrvatskog instrumentalnoga i njihov razvoj*, Beogradska knjiga, SANU, Beograd 2005.
- Paul Saeger, Sandi Mann – *Zar bismo vam lagali?*, Naklada Ljevak, Zagreb 2009.
- J. Barnes – *Flaubertova papiga*, Znanje, Zagreb 1990.
- B. Pekić – *Zlatno runo*, knjiga 6, Dereta, Beograd 2006.
- S. Valjarević – *Komo*, Samizdat B 92, Beograd 2008.
- Marojević – *Mediterrani*, Laguna, Beograd 2006.
- M. Riđanović – *Jezik i njegova struktura*, Šahinpašić, Sarajevo 1998.
- TV B 92 – televizija iz Beograda
- V. Adamović – *Tri diktatora - Staljin, Hitler, Tito*, Informatika, Beograd 1999.

Literatura

- Katičić, Radoslav. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU, Nakladni zavod Globus, 1991.
- Kordić, Snježana. *Relativna rečenica*. Zagreb: HFD, Matica hrvatska 1995.
- Mrazović, Pavica, Vukadinović, Zorka. *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Dobra vest 1990.
- Piper, Predrag. *Zamenički prilozi (gramatički status i semantički tipovi)*. Novi Sad: Radovi Instituta za strane jezike i književnosti 1983.
- Raguž, Dragutin. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada 1997.
- Silić, Josip, Pranjković, Ivo. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga 2005.
- Simić, Radoje, Jovanović, Jelena. *Srpska sintaksa 1,2*. Beograd: Jasen 2002.
- Stanojčić, Živojin, Popović, Ljubomir. *Gramatika srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike 2008.
- Stevanović, Mihailo. *Savremeni srpskohrvatski jezik 2 (sintaksa)*. Beograd: Naučna knjiga 1974.
- Šeljakin, M. A. *Funkcional'naja gramatika ruskogo jazyka*. Moskva: Izdatel'stvo „Russkij jazyk“ 2001.
- Uryson, E. V. *Opyt opisaniya semantiki sojuzov*. Moskva: Jazyki slavyanskih kul'tur 2011.

Miomir ABOVIĆ

ON SOME ASPECTS OF THE USE OF CONJUNCTIONS *GDJE, IAKO (MADA) AND JER*

In this paper, the author discusses certain aspects of the use of conjunctions *where, although (though), and for*, which have not been studied so far in the framework of the Montenegrin / Serbian / Croatian / Bosnian language studies. The focus is on the non-primary contexts and meanings of these conjunctions, which are still quite frequently encountered in language use. The material for analysis was excerpted from texts of all functional styles of Montenegrin, Serbian, Croatian, and Bosnian language.

Key words: *conjunctions, syntax, contextual meaning, clause, complex sentence*